

Bergantov budimpeštanski portret ljubljanskega trgovca

MATEJ KLEMENČIČ

Ko sem pred poldrugim desetletjem brskal po preglednem katalogu italijanskega, francoskega, španskega in grškega slikarstva budimpeštanskega Muzeja likovnih umetnosti (Szépművészeti Múzeum) iz leta 1991, je moja pozornost zbudil *Portret trgovca* (inv. št. 85.2.), ki je bil uvrščen med anonimna severnoitalijanska dela (sl. 1). Slika na platnu, veliko 92×76 cm, je muzej leta 1985 kupil pri avkcijski hiši in zastavljalnici, tedaj predvsem posredniški trgovini z umetninami BÁV v Budimpešti.¹ Na njej je upodobljen moški srednjih let, sedeč v naslonjaču. Oblečen je v okrasto rumeno domačo haljo z modrimi črtami, pod njo pa ima belo, čipkasto obrobljeno srajco. Očitno je upodobljen v domači delovni sobi, saj na glavi nima lasulje, temveč belo nočno čepico. Z desnico si na list papirja, položen na ovalno mizico, zapisuje številke in jih seštevava, v levici pa drži šop listov, na katerem lahko razberemo risbo ladje in del besedila. V ozadju več kot tretjino slike na desni zavzema knjižni regal, s serijo lepo vezanih knjig različnih formatov, največje so vsaj v četverki, iz enega od predalov v spodnjem delu pa štrli še par listov.

Šele oktobra 2013 sem si imel sliko možnost ogledati v depoju muzeja in moja prvotna domneva, da gre za delo kranjskega slikarja Fortunata Berganta (1721–1769), je bila tedaj potrjena. Nekoliko neroden zasuk telesa figure, proti gledalcu

¹ Za podatke o provenienci in možnost ogleda slike se zahvaljujem kolegom iz Muzeja likovnih umetnosti v Budimpešti Zsuzsanni Dobos in Axelu Vécseyu, za pomoč pri razbiranju napisov na sliki in pri iskanju možnega portretiranca pa še posebej Urošu Lubeju in Katri Meke.

[Ágnes SZIGETHI], in: *Museum of Fine Arts Budapest. Old Masters' Gallery. A Summary Catalogue of Italian, French, Spanish and Greek Paintings* (ed. Vilmos Tátrai), London – Budapest 1991, p. 91. Reprodukcijske in informacije so sedaj dostopne tudi na mrežnem katalogu zbirke (<https://www.mfab.hu/artworks/portrait-of-a-merchant/>), 10. 10. 2018). V muzeju je sicer z Bergantovim imenom hipotetično povezana slika *Moškega z vrčem piva in violino*, a v katalogu omenjene primerjave s *Ptičarjem* in *Prestarjem* niso prepričljive. Cf. [Klára GARAS], in: *Museum of Fine Arts Budapest. Old Masters' Gallery. Summary Catalogue. Volume 3. German, Austrian, Bohemian and British Paintings* (ed. Ildikó Ember – Imre Takács), Budapest 2003, p. 54. Cf. Tina KOŠAK, *Žanrske upodobitve in tihožitja v plemiških zbirkah na Kranjskem in Štajerskem v 17. in 18. stoletju*, Ljubljana 2011 (doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, tipkopis), pp. 167–168.

obrnjen, a ne povsem frontalen obraz ter prodoren pogled zaznamuje večino portretov, ki jih je Bergant podpisal ali pa so mu zanesljivo pripisani. Tipične za njegovo delo so tudi številne podrobnosti, mdr. modelacija oči, nosu, ust in obličja v celoti, tudi rok, vzporednice pa najdemo še za čipkaste obrobe srajce in ostre zalome domače halje. Po postavitvi figure mu je morda še najbližji portret Jožefa Antona barona Codellija (sl. 2) iz 1762, pri detajlih čipkastih obrob na primer podoba Terezije baronice Erberg, podoben rahel zasuk glave in modelacija obrazov pa se pojavita večkrat, naj omenim vsaj slike Volbenka Danijela barona Erberga (sl. 3), Ane Marije baronice Erberg (sl. 4) in Marije Jožefe Gasparini.²

Kljub temu da je atribucija budimpeštanskega portreta enemu od vodilnih kranjskih baročnih slikarjev enostavna, saj je osebni slog Fortunata Berganta danes večinoma dokaj lahko prepoznaven, pa nam trenutno stanje raziskav povzroča več težav pri natančnejši umestitvi slike v širši kontekst. Kljub malone mitskemu statusu najbolj slovenskega in »domačega« med kranjskimi baročnimi slikarji, kot mu ga je pripisala slovenska umetnostna zgodovina, umetnik namreč nima novejših monografij. Po temeljnih raziskavah Marjana Marolta je leta 1951 pregledno razstavo Bergantovih slik v Narodni galeriji pripravila Anica Cevc in njen tedanji katalog je zadnje obsežno kataloško delo o slikarju.³ Le nekaj let kasneje je o Bergantu pomembno monografsko študijo objavil še France Stele,⁴ za današnje razumevanje njegovega dela pa so bile odločilne raziskave Ksenije Rozman v sedemdesetih letih, ko je opozorila na njegova dela v Liki in razkrila dokumente o njegovem šolanju v Rimu v drugi polovici petdesetih let 18. stoletja.⁵ Če ne štejemo drobne in poljudno napisane knjižice Milčka Komelja iz leta 1997,⁶ je v zadnjih dveh desetletjih nastalo le nekaj posameznih študij in prispevkov, sicer nič manj pomembnih za nadaljnje raziskave, a v njih se avtorji niso imeli možnosti poglobiti v širšo pro-

² Za omenjene slike, ki so v zbirki Narodne galerije (z izjemo Terezije Erberg, ki je del zbirk ljubljanskega Mestnega muzeja), cf. e. g. Anica CEVC, *Fortunat Bergant 1721–1769*, Ljubljana 1951, pp. 45, 49–50: catt. 34, 36, 65–67. Za verjetno identifikacijo Gasperinijeve cf. Miha PREINFALK, *Plemiške rodbine na Slovenskem. 18. stoletje, I. Od Andriolija do Zorna*, Ljubljana 2013 (Blagoslovljeni in prekleti, 3), p. 45.

³ Marijan MAROLT, Iz monografije o Bergantu, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 20, 1944, pp. 71–97; CEVC 1951, cit. n. 2.

⁴ France STELE, *Slikar Fortunat Bergant*, Ljubljana 1957 (Razprave SAZU).

⁵ Ksenija ROZMAN, Rimsko šolanje slikarja Fortunata Berganta, *Sinteza*, VI/24–25, 1972, pp. 81–82; Ksenija ROZMAN, Slikar Fortunat Bergant. Dela v Liki in šolanje v Rimu, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. XIII, 1977, pp. 73–95.

⁶ Milček KOMELJ, *Fortunat Bergant. Življenje in delo*, Ljubljana 1997.

1. Fortunat Bergant, Portret ljubljanskega trgovca (Aleksander Andrioli [?]). Budimpešta, Muzej likovnih umetnosti (Szépművészeti Múzeum), inv. št. 85.2.

blematiko slikarjeva opusa.⁷ Nove muzejske pridobitve, še posebej po drugi vojni pogrešanih *Ptičarja* in *Prestarja*, ali zaenkrat le v novinarskih prispevkih omejnjeni portret kapucinskega patra Gabrijela Schwizna zato še toliko bolj kličejo po novi monografski obdelavi.⁸ Zaradi priljubljenosti med ljubljanskim plemstvom, dokumentiranega rimskega šolanja, pogosto koloristično odlično izdelanih slik, a obenem cele vrste del, kjer se spogleduje s poljudnim, celo ljudskim, se nam slikar razkriva kot izredno nenavadna oseba in odpira se nam cela vrsta vprašanj o njegovem znanju in sposobnostih. Drobne domislice, še posebej povezane z napisi (in podpisi) na njegovih delih ga razkrivajo tudi kot duhovitega in na svoje znanje ponosnega umetnika.⁹

Glede na skromne podatke o Bergantovem delu pred vrnitvijo v Ljubljano iz Rima leta 1760 in glede na to, da vse njegove portrete zaenkrat datiramo v šestdeseta leta 18. stoletja, lahko tudi *Portret ljubljanskega trgovca* postavimo v ta čas, torej med 1760 in 1769, ko je v Ljubljani umrl. Da je na sliki najverjetneje upodobljena oseba iz kranjske prestolnice, lahko sklepamo po tem, da je bila Bergantova dejavnost po vrnitvi iz Rima po sedaj znanih podatkih vezana izključno na Ljubljano, od koder je seveda sakralna dela pošiljal naročnikom tudi drugam, celo na Štajersko in Koroško.¹⁰ Da je upodobljena oseba trgovec, kot so pravilno sklepali že v

⁷ E. g. Jure MIKUŽ, *Nema zgovornost podobe. Telo in slovenska umetnost*, Ljubljana 1995, pp. 45–72; Tina KOŠAK, Raziskovanje žanrskega slikarstva 17. in 18. stoletja na Slovenskem, *Slovenska umetnost in njen evropski kontekst. Izbrane razprave 1* (ed. Barbara Murovec), Ljubljana 2007, pp. 39–45; KOŠAK 2011, cit. n. 1, pp. 167 ss; Ksenija Rozman, Slika Fortunata Berganta v Dobrli vasi, *Patriae et orbi. Essays on Central European art and architecture. Festschrift in honour of Damjan Prelovšek / Patriae et orbi. Študije o srednjeevropski umetnosti. Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (edd. Ana Lavrič – Franci Lazarini – Barbara Murovec), Ljubljana 2015 (Opera Instituti Artis Historiae), pp. 437–449. Zadnji leksikografski prispevek je: Barbara MUROVEC, s. v. Bergant, Fortunat, *Novi Slovenski biografski leksikon*, 2, Ljubljana 2017, dostopno na: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi836962/#novi-slovenski-biografski-leksikon (10. 10. 2018).

⁸ Za *Ptičarja* in *Prestarja* (cf. Ferdinand ŠERBELJ, Bergantova Prestar in Ptičar ponovno iz oči v oči, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. LII, 2016, pp. 303–309) lahko dodamo malo znan, čeprav objavljen podatek, da sta bila pred sredo 19. stoletja v lasti družine Kanduč, nato pa so ju podedovali Hudoverniki, ki so ju obdržali do konca druge vojne (cf. Rudolf ANDREJKA, Zgodovina Hudovernikove hiše, Kolodvorska ulica 23 v Ljubljani, *Kronika slovenskih mest*, VII/4, 1940, p. 246). Za kapucinsko sliko cf. prispevek Vojka Urbančiča (www.delo.si/kultura/vizualna-umetnost/muzealci-na-lovu-za-priloznostmi.html, 10. 10. 2018).

⁹ Splošno znan je z »Accademicus Capitolinus« dopolnjen podpis iz leta 1766 na stiškem križevem potu, med novjšimi deli pa izstopa Sv. Alojzij iz Dobrle vasi (ROZMAN 2015, cit. n. 7). Slednji je s »peint par Wergant« signiran na levem listu odprtega marijanskega oficija, ki je naslikan ležeč na mizi pred svetnikom (sl. 6). A podpis ima dva pomena: seveda nam razkriva ime slikarja, ki je upodobil sv. Alojzija, a ker je podpis umeščen neposredno pod »grafiko« Brezmadežne, ga lahko razumemo tudi kot podpis slikarja, ki je naredil predlogo za frontispic.

¹⁰ Cf. Katarina KUKOVIČ, *Dela Fortunata Berganta za Štajersko in Koroško*, Ljubljana 2016 (diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, tipkopis).

2. Fortunat Bergant, Jožef Anton baron Codelli, 1762. Ljubljana, Narodna galerija, inv. št. NG S 14

Budimpešti, pa nam dokazujejo popisani listi v levici (sl. 5) ter zapisovanje števil in računanje z desnico. Na zgornjem od listov, ki jih neznani ljubljanski trgovec drži v levici, lahko razberemo risbo jadrnice, pod njo pa: »Trieste adi 17 / Preyss Courrant von / den waaren in Wiener / [...] selbiger Valuta / [...] den Wagen«¹¹. Na zadnji strani so številke, na spodnjih listih pa še nekaj besed in števil (Herb. Thei. Bay. [?] / Holz / Ing[ber]; Indigo St. [?] Dominico). V roki torej drži t. i. preiskurant, cenik, tiskano obvestilo o cenah blaga, ki je bilo na voljo v Trstu.¹²

Med ljubljanskimi trgovci so bili seveda številni, ki so trgovali preko Trsta, a v obdobju, ki nas zanima, je bil med njimi gotovo osrednja oseba Michelangelo Zois (1694–1777) in tisti, ki so bili z njim tako ali drugače partnersko povezani. Za Zoisov finančni uspeh in posledično družbeni vzpon je bil verjetno ključen prav Trst, preko katerega je sredi dvajsetih let tudi prišel v Ljubljano, začel delati pri Petru Antonu Codelliju (o. 1660–1727) in po njegovi smrti skupaj z Avguštinom Codellijem (1685–1749) in Štefanom Gasparinijem (u. 1753) ustanovil trgovsko družbo, ki se je kasneje še nekajkrat preoblikovala, do menjav pa je prihajalo tudi pri družbenikih, a Zois je hitro postal in ostal eden največjih in najuglednejših ljubljanskih (pa tudi tržaških) trgovcev. Med njegovimi glavnimi dejavnostmi je bilo trgovanje z volno, suknom in drugim blagom, tudi za Kranjsko bolj eksotičnimi izdelki iz južnih krajev, največji uspeh pa mu je prinesla trgovina z železom in železnino, pri čemer je imel na Kranjskem skoraj monopolen položaj. Preko Trsta, kjer je imel tudi svoje skladišče in hišo, je bil povezan z obalami Jadranskega morja in Sredozemljem, preko cest in rek pa s srednjeevropskim prostorom. Že v štiridesetih letih se mu je v Ljubljani pridružil nečak Bernardin Zois (1719–1793) in kasneje postal tudi njegov družabnik, sredi petdesetih letih pa je tesno sodeloval še z Valentinom Simonittijem (o. 1696–1762) in Aleksandrom Andriolijem (o. 1718–1783), zadnjih deset let pred smrtjo pa je bil družbenik tudi sin Žiga Zois (1747–1819).¹³

¹¹ Naslovni del tržaških preiskurantov iz 1784 se je v celoti glasil: *Preiskourant von nachstehenden Waaren in Wienergewicht, und selbiger Valuta, frey auf den Wagen gelegt, ohne Impegno* (v prepisu so objavljeni v: *Wiener Handlungszeitung*, I, Wien 1784, pp. 155, 279, 585, 745).

¹² Takšni preiskuranti so bili v 18. stoletju v trgovskih središčih z mednarodnimi povezavami pogosti in tudi v Trstu se omenjajo. Za en tak tržaški preiskurant iz 1754 z navedbo najrazličnejšega blaga, mdr. sadja, kave, knjig, cf. August FOURNIER, *Eine amtliche Handlungsreise nach Italien im Jahre 1754. Ein neuer Beitrag zur Geschichte der österreichischen Commercialpolitik*, *Archiv für österreichische Geschichte*, LXXIII/1, 1888, p. 235. Ob indigu je navedena lokacija – *St. Domingo* ali *Insula St. Dominici*, današnja Dominikanska republika, od koder je v Evropo prihajalo tudi modro barvilo, s katerim je obarvana portretirančeva halja (cf. Johann HÜBNER, *Reales Staats-, Zeitungs- und Conversations-Lexicon*, Leipzig 1782, col. 2211).

¹³ Med obsežno literaturo o Zoisu in ljubljanski trgovini v njegovem času cf. e. g. Vlado VALENČIČ, *Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja*, Ljubljana 1981 (Gradivo in razprave, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 3), pp. 33 ss; Jože ŠORN, *Začetki industrije na Slovenskem*, Ljubljana 1984,

3. Fortunat Bergant, Volbenk Danijel baron Erberg. Ljubljana, Narodna galerija, inv. št. NG S 6

Čeprav seveda druge možnosti niso izključene, se zdi logično, da našega portretiranca, ljubljanskega trgovca, povezanega s Trstom in ponosnega lastnika številnih knjig, začnemo iskati prav v Zoisovem krogu. Upodobljenec na našem portretu je srednjih let, postavili bi ga v pozna trideseta ali štirideseta leta, zato sam Michelangelo Zois ne pride v poštev, njegov sin Žiga, ki je bil zagotovo velik ljubitelj knjig, pa je bi premlad in v ustreznih letih ni bil kaj dosti v Ljubljani. Od omenjenih sodelavcev bi glede na starost prišel v poštev Michelangelov nečak Bernardin Zois, a v njegovem zapuščinskem inventarju ne najdemo ničesar oprijemljivega za poskus identifikacije.¹⁴ Kot morebitni portretiranec je tako med vsemi omenjenimi najzanimivejši Aleksander Andrioli. Po uspešni trgovski karieri je leta 1766 dobil plemiški stan in leto kasneje še mesto med kranjskimi deželnimi stanovi. To bi lahko bila tudi priložnost, da si omisli družinske portrete, a žal arhivskih podatkov o tem nimamo. V popisu njegovega inventarja po smrti leta 1784 so sicer omenjeni štirje portreti, ki niso natančneje opredeljeni, bolj zanimiva pa je za ljubljanske razmere nadpovprečno velika knjižnica, v kateri je bila tudi vrsta del, povezanih z umetnostjo.¹⁵ Ker številne knjige, naslikane v ozadju budimpeštanskega portreta, namigujejo na posebno portretirančevo navezanost nanje, jih morda izpostavijo celo kot statusni simbol, prav gotovo pa poudarjajo njegovo učenost, je premožni trgovec Aleksander Andrioli lahko eden od glavnih kandidatov za identifikacijo našega portretiranca. Na sliki je še en detajl, ki morda lahko pomaga pri identifikaciji: trgovec je oblečen v domačo haljo, v kakršnih so se v baroku tudi na Kranjskem radi portretirali. Zaradi izrazitih barv, ki so v zapuščinskih inventarjih včasih ob kosih posameznih oblačil izrecno omenjene, bomo morda v kakšnem od številnih inventarjev kranjskih plemičev celo našli kakšno ustrezno navedbo. Tudi glede tega

pp. 45 ss; Miha PREINFALK, Genealoška podoba rodbine Zois od 18. do 20. stoletja, *Kronika*, LI/1, 2003, pp. 27–50; PREINFALK 2013, cit. n. 2, pp. 185–198; Luka VIDMAR, Michelangelo in Žiga Zois, *Tvorci slovenske pomorske identitete* (ed. Andrej Rahten), Ljubljana 2010, pp. 279–285 (z literaturo); Katra MEKE, *Beneško baročno slikarstvo na Kranjskem in Štajerskem. Naročniki in zbiralci*, Ljubljana 2017 (doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, tipkopis), pp. 141–143.

¹⁴ Cf. Arhiv Republike Slovenije (ARS), SI AS 309/Z/66.

¹⁵ Za Andriolija cf. PREINFALK 2013, cit. n. 2, pp. 9–18, 206–207; za njegovo zbirko (popisano v ARS, SI AS 309/A/94) še posebej MEKE 2017, cit. n. 13, pp. 143–144. V njegovi knjižnici je bilo ob smrti popisanih več kot 180 del, nekatera v več delih. Družinska knjižnica, ki jo je očitno prevzel glavni dedič, sin Jožef Andrioli, je tudi s popisi, narejenimi v zadnjem desetletju 18. stoletja (popisana torej po Jožefovi smrti), s 316 knjigami sodila že med največje na Kranjskem. Cf. Bogdan ŠTEH, *Zapuščinski inventarji kranjskega plemstva s konca 18. stoletja kot zgodovinski vir*, Trbovlje 2010 (magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, tipkopis), p. 137. Za plemiške knjižnice na Kranjskem, tudi za njihovo velikost cf. Marko ŠTUHEC, *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren*, Ljubljana 1995, pp. 78 ss; Marko ŠTUHEC, *Besede, ravnanja in stvari. Plemstvo na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja*, Ljubljana 2009, p. 255 ss.

4. Fortunat Bergant, Ana Marija baronica Erberg. Ljubljana, Narodna galerija, inv. št. NG S 7

5. Fortunat Bergant, Portret ljubljanskega trgovca (Aleksander Andrioli [?]), izrez. Budimpešta, Muzej likovnih umetnosti (Szépművészeti Múzeum), inv. št. 85.2.

oblačila Andrioli še ostaja kandidat za identifikacijo, a žal navedba v njegovem inventarju ni dovolj natančna. Ob smrti so namreč med njegovimi oblačili popisali kar dve takšni halji, eno zimsko iz flanele, ki je bila zelena, in drugo, poletno, ki je označena kot kaftan. To sicer ustreza dolgi, pisani halji na portretu, a brez zabeleženih barve identifikacija ni zanesljiva.¹⁶

¹⁶ Halji sta omenjeni kot »1 Grunn flanelener Winter Schlafrock« in »1 kaftonener Sommer Schlafrock« (ARS, SI AS 309/A/94, p. 10). Za domače halje (*Schlafrock*) v inventarjih cf. e. g. ШТЕН 2010, cit. n. 15, p. 81. Za poziranje kranjskih plemičev v haljah in primere takih portretov na Kranjskem in Štajerskem cf. Igor Weigl, *Matija Persky. Arhitektura in družba sredi 18. stoletja*, Ljubljana 2000 (magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, tipkopis), p. 98: n. 329; Ferdinand ŠERBELJ – Igor WEIGL, Portrait of Erasmus Friedrich Count Herberstein, *Almanach and Painting in the Second Half of the 17th Century in Carniola* (edd. Barbara Murovec – Matej Klemenčič – Mateja Breščak), Ljubljana 2006, pp. 181–182; Igor WEIGL, Portreti baronov Erbergov na Goriškem in v Furlaniji, *Barok na Goriškem. Il barocco nel Goriziano*, Nova Gorica – Ljubljana 2006, p. 383.

Potem ko je bil članek jeseni 2018 že oddan in sprejet v objavo, sem naletel še na en vir, ki govori v prid identifikaciji portretiranca kot Aleksandra Andriolija. V popisu prebivalcev Ljubljane leta 1754 je v Andrioljevi hiši na Bregu (danes Breg 12) poleg lastnika, njegove žene in kuharice omenjena tudi enaindvajsetletna gospodinjska pomočnica, hišna (*zimermensch*) *Margaretha Bergantin*. Margareta, rojena torej okrog leta 1733, bi lahko bila sestra Fortunata Berganta, ki se je skupaj s sestro Marijo po bratovi smrti leta 1769 oglasila pri Volbenku Danijelu baronu Erbergu v Ljubljani na Mestnem trgu

6. Fortunat Bergant, Sv. Alojzij, izrez. Dobrla vas, župnijska (in nekdanja samostanska) cerkev Marijinega vnebovzetja

Naročnika in upodobljenca na Bergantovem *Portretu ljubljanskega trgovca* iz šestdesetih let 18. stoletja tako zaenkrat ne moremo povsem zanesljivo identificirati, čeprav je vabljava misel, da gre za Aleksandra Andriolija. Vsekakor pa nam to, do sedaj neznano Bergantovo delo, morda celo bolj kot nekateri njegovi drugi porteti odpira pogled v poklicno in zasebno življenje naslikane osebe.

Viri ilustracij: Budimpešta, Muzej likovnih umetnosti (1, 5); Narodna galerija (2–4); Matej Klemenčič (6)

17, kjer je bil živel in umrl Fortunat Bergant, da bi kot dedinja uredila bratovo dediščino. Žal med podatki, ki jih je o Fortunatovih sorojcih zbrala Anica Cevc, ni krsta Margarete, omenjeni sta le prva (rojena 1729) in druga Marija (rojena 1732). Cf. Tone KRAMPAČ, *Ljubljanske družine v 18. stoletju*, Celje – Ljubljana 2018, p. 48; Cevc 1951, cit. n. 2, p. 38: n. 15. Podatek o obisku slikarjevih sester pri baronu Erbergu je našla Katra Meke in bo objavljen v katalogu razstave v Narodni galeriji leta 2021.

Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Slovenska umetnost in umetnost Srednje Evrope in Jadrana* (P6-0199), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

A Portrait of a Merchant from Ljubljana by Fortunat Bergant in Budapest

SUMMARY

Among the anonymous paintings in the Summary Catalogue of Italian, French, Spanish and Greek Paintings of the Museum of Fine Arts in Budapest (Szépművészeti Múzeum) from 1991, there is also a Portrait of a Merchant (oil on canvas, 92x76 cm, inv. no. 85.2.), listed as a north Italian work (fig. 1). It was bought in 1985 from a local antique shop, which later became the auction house and pawnshop BÁV (note 1). A middle-aged man, sitting in a chair, is wearing a white shirt with lace borders and a yellow-coloured dressing gown with blue stripes. His informal look is highlighted by a white nightcap. He is evidently sitting in his own private library, with shelves full of books on the right. His gaze is directed towards us, but he is evidently absorbed in some calculations while holding sheets of paper – a price current – in his left hand.

The portrait closely recalls a series of portraits by Fortunat Bergant (1721–1769), a painter from Ljubljana. The position of the merchant's body and a slight turn of his head towards the viewer are typical traits of Bergant's portraits, as are the modelling of the face and the drapery. Several of his works can be compared, as, for example, the portrait of Joseph Anton baron Codelli (fig. 2) from 1762 and those of Maria Josepha Gasparini and several members of the Carniolan noble family, the barons Erberg: Teresa, Wolf Daniel (fig. 3), and Ana Maria (fig. 4), to name a few (note 2).

Most of Bergant's work in Ljubljana dates back to the last decade of his life, between 1760 and 1769, after his return from Rome (see notes 3 to 10 for bibliography). The Budapest portrait was also most likely painted in the capital of Carniola, since we know of no similar work from the time prior to his departure for Rome.

The merchant's place of origin is suggested by the price current sheets in his left hand (fig. 5). On the topmost paper, beneath a drawing of a boat, we can read: "Trieste adi 17 / Preyss Courrant von / den waaren in Wiener / [...] selbiger Valuta / [...] den Wagen." From the other sheets of paper, we can also transcribe, for example: *Herb. Thei. Bay. [?] / Holz / Ing[ber]; Indigo St. [?] Dominico*). Therefore, the price current must have been informing the merchant of the commodities available in Trieste (notes 11, 12). There were, in fact, several merchants in Ljubljana who operated in or through the free port of Trieste in the mid-18th century. Among them, the most prominent was Michelangelo Zois (1694–1777) and those who were in some form of partnership with him. Zois arrived in Ljubljana via Trieste in the 1720s and started working with Pietro Antonio Codelli (ca. 1660–1727). After his death, Michelangelo Zois set up a company with Agostino Codelli (1685–1749) and Stefano Gasparini (d. 1753). The company later underwent some changes, but Zois managed to establish himself as one of the most important merchants in Ljubljana and Trieste alike. In the 1740s, his nephew Bernardino Zois (1719–1793) joined him, along with two other partners in the 1750s, Valentino

Simonitti (c. 1696–1762) and Alessandro Andrioli (c. 1718–1783), and during the last ten years of his life, his own son Sigisimondo (Žiga) Zois (1747–1819) (note 13).

The merchant in the Budapest portrait could be any one of the several members of Carniolan nobility who engaged in mercantile activities in Trieste. Still, the Zois circle of partners seems the most likely group to start with for his identification. The most important “attribute” of our unknown merchant, who is either in his late 30s or mid-40s, are, beside those related to his primary profession, a number of books on the shelves on the right. Among the above-mentioned members of the Zois group, there are actually only two who owned a sizable library. Furthermore, Sigisimondo Zois, better known as Žiga – the Slovenian version of his name – who was to become one of the most important persons of scientific and cultural life in Ljubljana around 1800, was too young in the 1760s and was rarely seen in Ljubljana at the time.

That only leaves the second one, Alessandro Andrioli, who was ennobled in 1766, after a successful career as a merchant, and became a member of the Carniolan Diet a year later. Therefore, he might have contemplated commissioning some family portraits around 1766, though no known archival sources can confirm this. In his probate inventory of 1784, four portraits are listed; however, no other information is mentioned, making them unidentifiable. Still, the inventory lists a large collection of books – over 180. Andrioli’s library was unusually extensive for Ljubljana, also owning a number of books on art (note 15). The bookshelves on the right of the Budapest portrait showcase books as a kind of a status symbol of the portrayed man or at least present him as a learned person. Considering the current state of research, Alessandro Andrioli is the best candidate for Bergant’s sitter among the merchants from Ljubljana. Although the colourful dressing gown in the painting cannot bring us any closer to this identification, it might be worth mentioning that Andrioli actually owned two dressing gowns at the time of his death: a green winter one (“1 Grunn flanelener Winter Schlafrock”) and another lighter one for summer, which was only identified as caftan. Its colour, alas, is not mentioned (“1 kaftonener Sommer Schlafrock;” see note 16). Moreover, in 1756, a certain Margareta Bergantin is mentioned as the housekeeper in Andrioli’s home in Ljubljana. If she could be identified as Fortunat Bergant’s sister of the same name, who was one of the heirs to the painter’s inheritance in 1769, this information would suggest a personal connection between Alessandro Andrioli and Fortunat Bergant.

While the painter of the Budapest portrait was easily determined, the identification of the patron and sitter remains tentative, though it is tempting to see him as Alessandro Andrioli, a member of the new Carniolan nobility and one of the merchants that took part in the ever-growing trade between Trieste and other Habsburg lands. Among the portraits by Fortunat Bergant, this one is especially important for its clear insight into the professional and private life of the person it portrays.

[KLEMENČIČ 1] Fortunat Bergant, Portret ljubljanskega trgovca (Aleksander Andrioli [?]).
Budimpešta, Muzej likovnih umetnosti (Szépművészeti Múzeum), inv. št. 85.2.

[KLEMENČIČ 2] Fortunat Bergant, Jožef Anton baron Codelli, 1762. Ljubljana, Narodna galerija,
inv. št. NG S 14
